

Cservenka Ferdinánd: A lipoveci ütközet (1941. július 22.)

kre-dit.hu/tanulmanyok/cservenka-ferdinand-a-lipoveci-utkozet-1941-julius-22/

2018. május 16.

A lipoveci ütközet tulajdonképpen a második világháború egyik ütközete volt, amelyben a szlovák Gyorsdandár és a szovjet 44. hegyi lövészhadosztály egységei vettek részt 1941. július 22-én, egy hónappal a Barbarossa-hadművelet megindítása után.

1941. június 22-én Németország és szövetségesei hadüzenet nélküli támadást indítottak a Szovjetunió ellen. Másnap, június 23-án Jozef Tiso szlovák köztársasági elnök és Vojtech Tuka miniszterelnök kiáltványt adtak ki, amelyben közölték, hogy szlovák csapatok is csatlakoznak a támadó német haderőhöz, ugyanakkor az ellenséget konkrétan nem nevezték meg, ezzel Tiso kitért a Szovjetunió elleni egyenes hadüzenet elől.[1]

Június 25-én délután a Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes vezette szlovák Gyorscsoport a Szovjetunió területére lépett. Július 7-én a Gyorscsoportot további, elsősorban tüzér egységekkel erősítették meg és megszervezték a Gyorsdandárt. Ez a Gyorsdandár a Carl-Heinrich von Stülpnagel gyalogsági tábornok vezette német 17. hadsereg, ezen belül pedig a Ludwig Kübler gyalogsági tábornok parancsnoksága alá tartozó XXXIX. hegyi hadtest alárendeltségébe került. A támadók hadászati célja Kijev és térségének elfoglalása volt. A Gyorsdandár feladata Vinnyica – Lipovec – Illinci térségének elfoglalása és megtisztítása volt, majd további előrenyomulás Granov irányába.[2]

Lipovec település Kijevtől délnyugatra, Vinnyicától keletre és Illincitől északnyugatra helyezkedik el. 1941-ben a kisváros lakosságának száma 15 000 fő volt. A település a Szob folyó (a Déli-Bug folyó bal mellékfolyója) felső folyásának mindkét partján terül el. A jelenlévő katonák visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a Szob folyó nyáron alacsony

vízállású volt, ugyanakkor megközelíthetetlen mocsarak vették körül. A településen a folyót szabályozták, híd vezetett át rajta. Lipovecen földszintes, egyszerű kertes házak voltak, de működött itt posta, kisebb élelmiszeripari cég és traktorállomás is. Az utcák burkolatnélküliek és elhanyagoltak voltak. A kisvárost búza-, borsó- és burgonyaföldek, valamint kisebb erdőségek vették körül. Lipovectől 7 km-re nyugatra Szcsasztlivaja település található, innen 5-7 m széles, egyenes, de egyenetlen felületű út vezetett a kisvárosba. Az út mindkét oldalán széles gabona- és borsóföldek voltak. Lipovecet északnyugatról kisebb dombvidék határolja, amely az utat is átszeli, és ezáltal az út mindkét oldalán 1 km-re a településtől stratégiai fontosságú magaslatok vannak. Kb. félúton helyezkedik el Felixovka falu, Lipovectől délre pedig Kamionka község. Lipovectől 1,5 km-re keletre található a szintén stratégiai fontosságú 275 m magasságú domb. Ezeket az előnyös pozíciókat a szovjet 44. hegyi lövészhadosztály katonái tartották megszállás alatt.[3]

A Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes által vezetett szlovák Gyorsdandár létszáma 4902 fő volt, amely egy gépesített gyalogos csoportból (parancsnok: Karol Hrabec őrnagy, létszám: 844 fő), a 11. tüzérezredből (parancsnok: Ján Kallo tüzérőrnagy, létszám: 1559 fő), egy harckocsizászlóaljból (parancsnok: Jozef Dobrotka őrnagy, létszám: 924 fő), egy gépesített felderítő osztályból (parancsnok: Tibor Dualský őrnagy, létszám: 770 fő), a 15. könnyű légvédelmi-tüzéregyből (létszám: 141 fő) és egy utászszázadból (létszám: 254 fő) állt. A Gyorsdandár legénységének nagy része ereje teljében lévő, 1918-1920-as születésű férfiak voltak, akik viszont nem rendelkeztek harci tapasztalatokkal.[4] A dandár legénysége 1666 db pisztollyal, 2815 db puskával, 156 db könnyű és 27 db nehéz géppuskával, 2 db 81 mm-es aknavetővel, 39 db 37 mm-es páncéltörő ágyúval, 8 db 20 mm-es Oerlikon gépágyúval, 4 db 75 mm-es hegyi löveggel, 24 db 100 mm-es tarackkal, 12 db 105 mm-es ágyúval, 5 páncélgépkocsival és 43 könnyű harckocsival, valamint egyéb járművel (teherautók, traktorok, motorkerékpárok, kerékpárok stb.) rendelkezett.[5] Fegyverzet tekintetében tehát az egység tüzérsége erős, hadosztály szintű, a harckocsi egységek pedig megfelelőek voltak, a gyalogság viszont gyengébb volt a kellenél (csupán 2 db aknavetővel rendelkezett, géppisztollyal pedig egyel sem), védelemben azonban alkalmas volt a légitámadás és a szovjet harckocsik támadásának elhárítására.[6]

A szlovák Gyorsdandárral szembenálló szovjet 44. hegyi lövészhadosztály Szemjon Akimovics Tkacsenko vezérőrnagy parancsnoksága alatt 7500 fővel rendelkezett, a legénység fegyverzete 8306 db ismétlő, 3741 db félautomata puskából, 359 db géppisztolyból, 154 db aknavetőből, 435 db könnyű géppuskából,[7] 66 db nehéz géppuskából, 12 db 45 mm-es páncéltörő ágyúból, 17 db 76,2 mm-es hegyi lövegből és 41 db aknavetőből[8] állt. Ez a hadosztály a 25., 146., 305. és a 319. lövészezredekből, a 122. és 179. tüzérezredekből, az 56. páncéltörő tüzérosztályból, egy légvédelmi tüzérosztályból, a 61. utászszázadból és egy lovasszázadból tevődött össze. Az egység gyalogsági fegyverzete erős, ismétlő és félautomata puskákkal, géppisztolyokkal és nehézgéppuskákkal volt ellátva. Tkacsenko vezérőrnagy támadásra készült, nem védelemre, sőt tudomása sem volt a szlovák Gyorsdandárról.[9]

A XXXXIX. hegyi hadtestet Vinnyica elfoglalása után két részre osztották. A hadtest balszárnyán a szlovák Gyorsdandár és a német 97. könnyű gyaloghadosztály, a jobbszárnyon a német 125. gyaloghadosztály, az 1. és a 4. hegyi hadosztályok helyezkedtek el, míg a 100. könnyű és a 295. gyaloghadosztályok mozgásban voltak a frontvonal irányába. A Gyorsdandár feladata a Szcsasztlivaja – Lipovec – Illinci irányban való előrenyomulás volt, a 97. könnyű gyaloghadosztály főerőinek pedig a Voronovicja – Obodnoje – Illinci útvonalon kellett haladniuk. A jobbszárny feladata a Vinnyica – Voronovicja – Nemirov térségének elfoglalása volt.[10]

1941. július 20-án este a Vinnyica – Nemirov útszakaszon vonuló szovjet egységek ellen támadást intézett 11 db Avia B-534 típusú szlovák vadászgép. Habár négy vadászgép megsérült, a vonuló szovjet csapatokat sikerült szétszórni. A szlovák légielő vadászpilótáinak ez a tette elismerést és dicséretet váltott ki von Stülpnagel tábornoknál is.[11]

A németek téves felderítése szerint a szovjet erők mindössze két gyalogezreddel, tehát nem jelentős erővel bírtak Lipovec térségében.[12] 1941. július 22-én 4 óra 30 perckor a Gyorsdandár felderítő osztálya (egy gyalog- és egy harckocsi szakasz, valamint egy páncéltörő tüzérszakasz) kezdte meg az előrenyomulást Lipovectől 2 km-re nyugatra. A kis híd előtt a szovjetek gyalogsági tüze fogadta őket. Pilfousek ezredes parancsot adott az elővédnek, az I/11. tüzérosztálynak, a gépesített felderítő osztálynak, hogy a szovjetek ellenállását törje meg, amíg a főerők nyomulnak előre. Reggel 6 órakor az elővéd támadásba lendült és négy órán át tartó nehéz harcok után a szlovák egységek biztosították a hidat, de nem sikerült elfoglalni a Szcsasztlivaja – Lipovec közti út melletti magaslatokat (Lipovectől 1 km-re nyugatra). Pilfousek meg akarta várni az erősítést, de a Gyorsdandár oldalán előrenyomuló német egységek szorgalmazták a támadást. 12 óra 30 perckor megindult az általános támadás erős tüzérségi előkészítéssel. Kb. 15 órakor a szlovák egységeknek sikerült behatolniuk Lipovec nyugati szélébe és elfoglalták Kamionka települést (Lipovectől 1 km-re délre). A szlovák harckocsik üzemanyaga és lőszere elfogyott, ezért Szcsasztlivajára kellett visszavonulniuk. A gyalogság ennek ellenére betört Lipovec centrumába. Pilfousek meg volt győződve arról, hogy a harc befejeződött és 17 órakor jelentette a német XXXXIX. hegyi hadtest parancsnokságának, hogy elfoglalták a települést. 17 óra 45 perckor a szovjet csapatokat átcsoportosították, amelyek ellentámadást indítottak. A kis létszámú és gyengén felszerelt szlovák gyalogság a harckocsik támogatása nélkül nem tudta a már elfoglalt állásokat megtartani. Pilfousek parancsot adott a visszavonulásra, amely értelmében a visszavonuló szlovák csapatok Szcsasztlivajától 2 km-re keletre építettek ki védelmi vonalat. Két szovjet zászlóalj betört Kamionkától nyugatra lévő magaslatra, hogy elvágja a szlovák egységek visszavonulási útját. Csupán a 11. tüzérezred közbelépésével sikerült az ellenséget megállítani. A Gyorsdandár meghatározott védelmi állásokat foglalt el, amelyet 19 órakor két német kerékpáros századdal erősítettek meg.[13]

Július 23-án a szovjet egységek elhagyták Lipovecet. A délutáni órákban a Karl Gumbel altábornagy vezette német 295. gyaloghadosztály egységei az esti órákban a hozzájuk csatlakozó szlovák Gyorsdandár egységeivel közösen elfoglalták a települést.[14]

A Gyorsdandár vesztesége 75 halott, 167 sebesült és 19 fő pedig fogságba esett, emellett 6 harckocsit, 4 páncéltörő ágyút, 1 páncélgépkocsit és több teherautót veszített.[15] A

szovjetek vesztesége több mint 700 halott, 1 000 sebesült volt, valamint 150 fő szlovák fogságba került.[16] Tkacsenko győzelemként könyvelte el az ütközet kimenetelét, míg a szlovák hadvezetés, Pilfouseket leszámítva, kudarcként értékelte az ütközetet. Ferdinand Čatloš tábornok és nemzetvédelmi miniszter a Gyorsdandárt harcképtelennek minősítette, amely alkalmatlan további előrenyomulásra Granov irányába, így a támadó német csapatok csupán a szlovák tüzéség támogatását vették igénybe. Később az ütközetet szlovák győzelemként értékelték, mintha a szlovák katonai hagyományok kezdete lett volna. Valójában a lipoveci ütközet eldöntetlen volt, mert egyik fél sem érte el az eredetileg kitűzött célját, akaratát.[17]

Az ütközet értékeléseként megfigyelhető, milyen fontos szerepe van a pontos felderítésnek, a megfelelő fegyverzetnek, a terep adta előnyök kihasználásának, az egyes parancsnokok rossz helyzetfelismerésének és következetességének, az utánpótlás biztosításának stb. Pilfousek és a szlovák hadvezetés legfőbb hibája az volt, hogy nem biztosította a lőszer- és üzemanyag pótlást a harckocsiknak, amelyek támogathatták volna a gyalogságot az ellentámadást indító szovjet csapatokkal szemben, ugyanakkor Lipovec elfoglalásának korai jelentése is a XXXIX. hegyi hadtest parancsnokságának Pilfousek részéről elhamarkodott volt, ugyanis, amint kiderült, a szlovák gyalogság a harckocsik támogatása nélkül, és a megfelelő kézfegyverek hiányában nem tudta megtartani a már elfoglalt települést.

[1] Tomáš Klubert: *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom*, Bratislava, 2016, 93.

[2] Uo., 102-103.

[3] Pavel Mičianik: *Slovenská armáda vŕažení proti sovietskemu zväzu (1941-1944)*, I., Banská Bystrica, 2007, 101.

[4] Uo., 100.

[5] Uo., 101.

[6] Tomáš Klubert: *Bitka pri Lipovci*, Rigorózna práca, Bratislava, 2001, 25.

[7] Ezek 1941. június 22-i adatok, természetesen a harcok során ezeknek a fegyvereknek a száma jelentősen csökkent. Mičianik: *Slovenská armáda*, 99.

[8] 1941. július 21-i adatok, Uo. 99.

[9] Uo., 98-99.

[10] Uo., 102.

[11] Vojenský historický archív (VHA), 55-57-4, kr. 57, Vel'. armády, Číslo: 1512. Dôv. 1. oddel. 1941, Armádný rozkaz č. 5, SV. 1 augusta 1941.

[12] Mičianik: *Slovenská armáda*, 103.

[13] František Cséfalvay a kol.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. V. (1939-1945), Bratislava, 2008, 82.

[14] Uo., 82.

[15] Mičianik: *Slovenská armáda*, 103.

[16] Uo., 106.

[17] Mičianik: *Slovenská armáda*, 137.